ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ

Bistra Ganceva

Живял в началото на XX век[1], той и днес остава сред любимите български поети. Всеки важен момент от живота му публиката свързва с негови стихотворения.

1. Детство. Известните факти – че Димчо Дебелянов е роден в малкия градец Копривщица; че е израснал в патриархална среда и е запазил завинаги *светъл спомен* от нея - имат постоянен поетически еквивалент в едни от най-популярните му стихове:

Да се завърнеш в бащината къща,
когато вечерта смирено гасне…

2. За ученическите години на бъдещия поет в Пловдив би се споменавало много по-рядко и с далеч по-малко интензивно внимание, ако не беше сонетът *Пловдив*[2]. Трагичният вопъл

Как бяха скръбни мойте детски дни!
О, колко много сълзи спотаени!

се разглежда едва ли не като „документално свидетелство" за живота на твореца. Например:

а) Цветан Минков: „Димчо Дебелянов бе посрещнатт зле от живота… След краткотрайна идилия в многодетното семейство… настъпва период на лишения, най-вече когато семейството се премества от Копривщица в Пловдив… *В сонета „Пловдив" поетът*

[1] Загинал през 1916 в Първата световна война, ненавършил 29 години.
[2] Д. Дебелянов, *Съвременни интерпретации*, В. Търново, 2003, с. 7, 13, 27, 36.

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

*мъчително изповядва тежкото си сблъскване с живота през детинството: «*Как бяха скръбни мойте детски дни…»"[1];

б) Людмил Стоянов (поет, близък приятел, добре запознат с житейските премеждия на Дебелянов): „Като блудния син се връща той в «бащината къща», в «тихия двор с белоцветните вишни», дето го посреща «старата на прага»; връща се към едничката светла точка в своя живот: спомена от детството…"[2]

У в двата случая се подхожда към стихотворенията (освен като към себеизраз на духовното същество), още и като към знак, едва ли не „пряка информация" за живота на твореца.

3. Изобилните сведения за емоционалните увлечения на младежа, известните имена на любимите му, някои от които с трагична съдба (умрялата от туберкулоза Мара Василева, убитата от баща си Елена Петрунова) слагат силен отпечатък върху немалко анализи на Дебеляновата любовна лирика. Но става и обратното: „житейският материал" се разглежда под знака на властваща поетическа представа - за тежките изпитания на духовно издигнатия човек, обречен повече на раздели и нещастия, отколкото на хармония и взаимност.

4. Образът на Димчо Дебелянов като тъжен несретник – „вторично копие" на лирическия герой – не се накърнява от многобройните свидетелства на съвременниците за жизнерадостния веселяк, способен да предаде на другите доброто си настроение през дългите „бохемски нощи". Движението „от образа към факта" като че няма обратна посока – почти невъзможно е поетическите представи да бъдат коригирани от достоверните сведения.

5. Отдавнашни, но зачестили напоследък, са интерпретациите на Дебеляновата поезия като предвещателно вникване в собствената съдба. За няколко читателски поколения е било невъзможно да изтълкуват *Сиротна песен* (едно от последните му стихотворения) по друг начин освен като предчувствие за близка гибел - предчувствие, с което поетът наистина е тръгнал на война. Изследванията се насочиха

[1] Цв. Минков, *Гражданинът Димчо Дебелянов*. Във: *Българската критика за Димчо Дебелянов*. С., 1988, с.111.
[2] Л. Стоянов, *Димчо Дебелянов*. Във: *Българската критика*…, с. 40.

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

и по-нататък – към прогностичните способности на голямото изкуство, сами откриваеми в по-широк, съпоставителен план[1].

6. Дори посмъртните епизоди от биографията на Дебелянов се възприемат под знака на поезията му. „*Завърнахме те в бащината къща"* ще кажат възторжените любители, пренесли костите на поета от Демирхисар в родната Копривщица. На извършеното от тях гледат като на изпълнен завет, „произнесен от лириката" на загиналия.

Неизбежно възниква въпросът – „кого всъщност" обича читателят? - дали младежа, загинал на война и отнесъл недоосъществени творческите си драгоценности, или към прекрасното „говорещо лице" от поезията му? Възможно (и нужно) ли е да се разделят? Или е профаниращо да се отъждествяват? В какъв смисъл да се твърди, че „Неговата оригинална личност *ни съединява* с лириката му"[2]? Дали е останало нещо от изказаното някога становище, че „Може нищо да не знаеш за живота на Димчо Дебелянов, но по кристалчетата на поезията му можеш да възстановиш образа му…"[3]

Или обратно – да се настоява, че са „… съвършено излишни и почти всякога погрешни н а ш и т е (р.а.) тълкувания за образа на творческата личност, желанието да се покрие външният живот на човека с дълбокия процес на творчеството и категоричните изводи на края"[4].

Независимо доколко подобни твърдения са съхранили своята валидност, немалко изследвания – и в миналото, и днес – избират за свой главен обект централния човешки образ в Дебеляновата лирика, в който поетът "плътно присъства", без "изцяло да го изпълва". Ще последваме примера им.

---

[1] Ето например схващането за Дебеляновия цикъл *Под сурдинка* и аналогиите с героя Нилс Люне на датския автор Йенс Петер Якобсен: „Символната аналогия от стихотворението на Дебелянов е подпечатана със знака на съдбовностт. Когато го е писал, поетът не е могъл да знае, че след малко повече от две години зловещото му предчувствие ще се сбъдне. Удивително е съвпадението между житейската участ на героя на Якобсен и тази на Дебелянов – и двамата загиват по време на война. Потвърждението на литературната аналогия е само е само едно от многобройните свидетелства, че поетите (или поне най-одарените измежду тях) притежават "шесто чувство", което им позволява да провиждат в бъдещето" (С. Хаджикосев, *Дебелянов и Якобсен*. Във: *Българската критика...,* с. 468).

[2] П. Зарев, *Димчо Дебелянов*. Във: *Българската критика…*, с. 343.

[3] Здр. Петров, *Поетът с дрехите изтрити…* Във: *Българската критика…*, с.292.

[4] К. Константинов, *Път през годините*, С., БП, 1981, с. 438.

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

Лирическият герой и неговите светове

Сред най-цялостните саморазкрития на този герой е стихотворението *Черна песен* - емблематично за Димчо Дебелянов:

Аз умирам и светло се раждам –
разнолика, нестройна душа.
През деня неуморно изграждам,
през нощта без пощада руша.

Призова ли дни светло-смирени,
гръмват бури над тъмно море,
а подиря ли буря – край мене
всеки вопъл и ропот замре.

Налице са препятствия между човека и света, независимо кой - човекът или светът – ги е поставил.

И все пак – стремежът към разбирателство със средата е силен, постоянен и независим от обстоятелствата.

Една от честите му посоки е назад – към миналото, съхранило скъпи лица и неща:

Помниш ли, помниш ли тихия двор,
тихия дом в белоцветните вишни?

Двата стиха – най-известните в известното стихотворение – са повторени (с минимални промени) в началото на двете строфи. Внушава се непреодолима възвръщаемост, възобновимост на спомена, въпреки съпротивителните сили срещу него:

Ах, не проблясвайте в моя затвор,
жалби далечни и спомени лишни
……
Ах, не пробуждайте светлия хор,
хорът на ангели в дните предишни

Макар спомените три пъти да са наречени *лишни*, те са най-хубавото в *разнолика*(та) *душа*. И най-неизкоренимото. Отпращайки *белоцветните вишни* в света на виденията (*сън са били…*), лирическият

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

герой всъщност им *отрежда място***,** показва, че „взаимно си принадлежи" с тях. Гласът на миналото е равностоен на настоящето – оттук и раздвижената композиция, сменящите се интонации, напрежението, дори елементите на психологически драматизъм.

По друг начин и с друга композиция е изведена силата на спомена-блян в *Да се завърнеш в бащината къща*. Вълните на настроението, надигащи се чрез поредицата глаголи (*Да се завърнеш…, да събудиш…, да те пресрещне…, да чезнеш…, да шъпнеш…*) естествено утихват в общата атмосфера на примирение и кротост. Една и съща лексикална единица, употребена двукратно почти в непосредствена близост, подсилва смисловата нюансировка (***тихи*** *пазви* ***тиха*** *нощ разгръща…;* или – в по-широка амплитуда на съответствията – ***старата*** *на прага –* ***старата*** *икона*). „Край на деня", „край на скитанията по света", край на житейския път; бащин праг, двор, стая, икона – всеки образен откъслек намира потвърждаващо съответствие в друг образ, подсилвайки обсебващата хармония. За да се окаже – във финала – че „мястото й" е само във въображението. Срещата с *майка и родина* може да се изживее **като** реална – но не и да се превърне в реалност. Широко разгърналият се блян прибира очертанията си до ***скрити*** *вопли*.

От друга страна – невъзвратимостта на спомена не накърнява с нищо властта му над духа. Дори в известен смисъл я подсилва. Да се остави на вълненията си, да се поддаде на чара им, за лирическия герой означава да превърне миналото в част от себе си.

Известни Дебелянови шедьоври дължат високата си стойност на характерно психологизиране на времето.

Най-известният – *Аз искам да те помня все така…*

Герой, жест, действие, пейзаж, слово, изобразителен детайл – всички елементи на поетическия текст са пронизани от чувството за обреченост. Сменящата се пространствена перспектива (*Градът* ***далече тръпне*** *в мътен дим,/* ***край нас****, на хълма,* ***тръпнат*** *дървесата*) е като подвижна траурна рамка около двете трагични фигури. Раздялата поразява утехата, силата (***утеха*** *сетна твойта* ***немощ*** *чака…*), вярата (*в свойта вяра сам не вярвам…*) – оставяйки зад себе си пълна безутешност.

Но същата безутешност, пренесена в идещото време, се превръща в нещо съвсем друго – в драгоценен спомен, който ще

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

поддържа духовния живот. Обречената на смърт девойка е видяна така, както „ще живее" след края си; образът й (*верен и печален…*) ще бъде толкова скъп, колкото жестока е раздялата. В психологически план бъдещето „ще върне" отнетото сега.

Не може да се твърди със сигурност доколко призивът

> … укрий молбите, вярвай – пролетта ни
> недосънуван сън не ще остане…

е произнесен „днес", *край хълма* или предстои да се изрече *в зори.* Пак така неустановимо е доколко обръщението *Морна, Морна* е името на обречената или е подсилено оличностен епитет[1], включил се в поредицата *бездомна, безнадеждна, унила, изгубила дори за сълзи сила…* Несъмнено е едно – превръщайки настоящето в „спомен от бъдещето", времето "задържа" любимия образ, озарява съдбата на двамата, придава неуязвимост на чувствата – утвърждава нравствено възвисяващата си роля.

Същата роля е налице и при срещуположното придвижване по времената – „от" миналото „към" настоящето.

Писмо и *Спи градът* са творби с един и същ лирически герой, ситуация, обстановка, със сходно езиково градиво – и с противоположно емоционално въздействие.

Повечето съдържателни елементи в *Писмо* са свързани с внушение на тъга – *нощ пустинна*, която *лей сълзи* над *притихналия град;* скитащ самотник из улиците, унесен в спомени. *Печал*-та произтича непосредствено от човешкия образ и от пейзажа – затова неслучайно е пряко спомената. Но – с единствената цел да бъде неутрализирана, ликвидирана:

> И в тази нощ, на тебе посветена,
> под ромона приспивен на дъжда,
> заспива печалта ми, озарена
> от спомена за твойто първо Да.

[1] В българските речници на личните имена такова име липсва. Да припомним, че в първата редакция обръщението е *Тиха, Тиха.* Дали смяната не търси – на свой ред и „по своя инициатива" – по-голяма освободеност от житейското? Наблюдения по въпроса: К. Кузмова-Зографова, *Дебеляновата елегия „Аз искам да те помня все така"*, Във: *Д. Дебелянов. Съвременни интерпретации…*, с. 89-90.

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

Радостта, „дошла от" миналото, „не обръща внимание" на настоящето.

В *Спи градът* споменът е с противоположна роля:

Миналото – ах, остана то
тъмен край от скърби заледен
и оттам изпраща тя към мен
своя скърбен вик: защо, защо?

Възкресена е някогашната немара към скъпия човек, превърнала се сега в закъсняло угризение. Лирическият герой изцяло се предава на скръбта, не се стреми да я превъзмогне. Което подсилва въздействието на околните елементи – *нощта неверна, безшумните тъми, черните стени,* ръмящия дъжд.

Видимите съответствия между двата текста правят още по-видимо съразположението им „отсам" и „отвъд" границата между скръбта и щастието. В *Писмо* дадената в миналото радост връща правото на радост сега. Обратно, в *Спи градът* проявеното някога нехайство удвоява тежестите на настоящата мъка – защото е заслужена.

Нравствената власт на миналото може да идва и *През векове*, като пак така смазващо се стоварва – този път върху несъгрешилия потомък.

Встъпителното проклятие е с несъмнени библейски интонации:

От вас навеки взор отвръща Бог,
идете в безнадеждните юдоли
и в мрачни окаянства и неволи
узнайте неговия гняв жесток.

Там нека се разтлеят в лют порок
и с горест вашите мечти и воли,
но милост стонът ви да не измоли –
от вас навеки взор отвръща Бог.

В библейски план е предначертана и по-нататъшната участ на прокълнатитие, поели *през мрака своя път окървавен.* Времето от някогашната клетва „до днес" е прекосено и в обратна посока – чрез погледа на потомъка, взрян *на вековете/ в пастта бездънна.* На тегобите си той гледа като на последица от обвинителното слово,

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

запазило валидността на първоначалното си изричане. Отдавнашност, отдалеченост, тайнственост са поетични синоними на съхраненост, неуязвимост, ненакърнимост. Следовникът *приема* проклятието върху себе си, то му служи да си обясни собствената съдба.

Духовната настройка на лирическия герой обяснява разработката на още един модна тогава тема – за самотата.

Източниците й в литературата ни са поне два:

- утвърждаващият се по онова време в България (и отдавна утвърдил се в Европа) образ на самотника в романтическата и в символистичната поезия;

- вътрешната самотност на човека Димчо Дебелянов, често незабелязвана от околните и тъкмо затова по-угнетителна.

Думата „сам" с производните и със синонимите си е сред често срещаните и неведнъж акцентираните в неговата лирика. Несъмнени са и основанията за утвърдилото се становище, че самотата е свързана с безприютност, тъга, беззащитност

Изолацията от другите води и до странна клаустрофобия – до мъчителното усещане за *мрачен затвор, тъмница, черни стени.* Сетивата дори може да замълчат, паметта да се изгуби (*Напред ли, назад ли се вгледам,/ не виждам, не помня, не знам;* или: *толкоз черни мисли ми тежат,/ че аз не искам нищо да си спомна*). Лирическият аз сякаш сам подсилва въздействието на обстановката върху себе си с „приемащите" настроения.

Има обаче и творби, които поне на пръв поглед се възправят срещу произнесените дотук обобщения или – най-малко – водят към частичната им корекция.

Един от високите примери – *Гора*. Отново се налага цялостен цитат:

> Накрай полето, дето плавно излъчва слънцето стрели
> и в марни валози потокът с вълни приспивни ръмоли,
> меда на отдина стаила дълбоко в девствени недра
> виши колони непреклонни успокоената Гора.
>
> Там дремят приказки старинни, там тае звънка тишина
> и в безответните й скути, като вълна подир вълна,
> заглъхват хоровете страстни на многогласното поле
> и подслон верен в час вечерен намират морните криле.

BDD-A24292 © 2007 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

И знае пътникът отруден, че презнощ тръпните листа
с участен ромон ще му спомнят на миналото повестта,
в зори над глъхнали присои, далек от полски прах и дим,
пред него повтор ще възкръсва животът ласкав и любим,
а денем, лик когато свежда над примирената вода –
ще вижда прежните копнежи там мъдро спящи навсегда.

Че дълги дни към хубост вярна в набег безцелен устремен
той вред в полето е настигал следите на предвечна тлен
и сам е свърнал – на Гората в съкровищните самоти,
последна радост да изведа, последна скръб да приюти…

Накрай полето, дето плавно излъчва слънцето стрели
и в марни валози потокът с вълни приспивни ръмоли,
меда на отдиха стаила дълбоко в девствени недра –
виши колони непреклонни успокоената Гора.

Изящната поетическа конструкция – с плавния ритъм, виртуозно постигнатото песенно звучене, с хармоничното съответствие между елементите – явно цели да внуши отдалечаване, скриване, отстраняване от *полски прах и дим. „Поля" и "гора"* са не толкова природни картини, макар пейзажните им признаци да са несъмнени, колкото две същности, взаимоотнесени по противоположен начин с лирическия герой.

А и помежду си. Единствената неотзивчивост на инак милостивата и успокояваща Гора е спрямо *многогласното поле,* чиито *хорове страстни* заглъхват *в **безответните** й скути.* Обратно – на *пътника отруден* тя предлага *меда на отдиха,* утеха, облекчение. Дори тишината й може да бъде за него *звънка*, както и ромонът на листата – *участен,* откликващ. Извън полската гмеж слухът се прочиства за скъпи звуци и гласове. Отлетели *прежни копнежи,* някогашни *приказки старинни*, без да са изкуствено „осъвременени", са приближени, „видени", „чути" – макар само като *мъдро спящи, дремещи.* Цялата Гора е реален, блажен свят, в който героят е щастлив да пребивава[1] . Блянът е по-близо до него, част от странна, наложила се действителност със собствени права на съществуване. Нейното

[1] За този свят като свят на смъртта са изказани немалко мнения. Днес им се прави частична корекция с оглед присъщата на стихотворението „неразчленимост между живота и смъртта" (Н. Димитров, *Лоното на мъдростта*. Във: *Д. Дебелянов. Съвременни интерпретации*..., с. 68).

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

надвременно настояще включва, освен миналото, още и бъдещето – с очакваните пориви, с вярата, че ***повтор*** *ще възкръсва животът ласкав и любим. Успокоената* (и успокояваща) Гора е нещо повече от подслон, уют, пристан – тя е разбиращ, „отворен за насрещния" събеседник със свой, несловесен език. Привличайки към себе си *пътника отруден*, тя влиза в ролята на „второ лице" спрямо него.

Оттук и повишената условност в изграждане на образа й. Подсиленото субстантивиране (дори графически – чрез главната буква, която я доближава до собствено име), последователното, настойчиво одухотворяване (чрез глаголи, чрез епитети като *успокоената*) изграждат нова разновидност на този образ, освободена от множество традиционни значения и „нагледи", с които го е натоварило миналото.

Самотата е възприета и изживяна по новому – като нетегнеща и дори блажена. Самото й име е обновено чрез висок поетически синоним – *съкровищните самоти*[1]. Намирайки отклик, „разбиране", „участие", героят може да се освободи от вътрешния си товар.

Символистическите влияния

Разрасналото се духовно начало в Дебеляновата лирика може лесно да доведе до извода за психологическо обсебване на обкръжението, за пълната независимост на вътрешния човешки свят и дори за своеобразната му „първичност" спрямо житейския. Лесно извървима е и следващата крачка – духовните реалности да се свържат със скрити от погледа, но дълбоко значими истини за човешкото съществуване и човешкото същество. Художественият образ като носител и „изява" на тайни, символът като път към трансцендентното – основни белези на символистическото изкуство - могат да се открият в тази поезия дори ако не се знае нищо за влиянието на символизма върху нея.

Стихотворенията *Миг* и *Гора* нееднократно са били определяни като символистически. Докато в романтическите *Лунен блясък* и *Аз искам да те помня все така…* духовното властва над материалното

[1] В езика на творбата е намерила място множествената форма *самоти*, не много характерна за българския език. За словотворчеството на Дебеляновата поезия са характерни кратки варианти на абстрактни имена като *неспир, жад.*

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

при еднаква неоспоримост и на двете, в *Миг* психологическата реалност се разраства до степен да постави под съмнение самото наличие на видимия свят. Стиховете

> Дали се е случило нявга – не помня,
> не знам – ще се случи ли…

или

> и нямаше там ни надежда, ни спомен –

разполагат виденията извън каквато и да било житейска действителност.

Що се отнася до *Гора* - ще си позволим да се върнем към него и да го разгледаме в съпоставка с "Да се завърнеш в бащината къща".

Вече бе посочено, *гора* и *поле* са не толкова „нагледи", колкото духовни същности. Самото им съполагане, което може да изглежда съвсем ясно, всъщност е проблематизирано. В първа строфа все още са налице зрителни впечатления, пространствени мерки, чувство за далечина (***Накрай*** *полето,* ***детo…***). Но още в следващата строфа разстоянието между *поле* и *гора* е ликвидирано – лирическият герой „вече е свърнал" в *съкровищните самоти* и се радва на дарения покой – една психологическа реалност, която няма как да бъде оборена. В нейните рамки нещата се променят. Присъщите на полето *прах и дим, тлен* вече не са пречка животът отново да *въстава… ласкав и любим;* копнежите от миналото не принадлежат само на миналото: сега те – *мъдро спящи навсегда* – придобиват втори, едва ли не вечен живот. Обезплътената Гора се оказва не свят „извън", а свят *на* лирическия герой. Да свърне към нея, за него означава да достигне собственото си аз, да се завърне към себе си.

А *да се завърне*(ш) към себе си, да приюти *последна радост* в намерените най-сетне *пристан и заслона,* да дочака *мирен заник* след житейските бури – при самото вглеждане и вслушване в „гласа" на шедьовъра оживява другият шедьовър, отдавна известен със същата власт на същия копнеж.

Не е трудно да се разпознае в *пътника отруден* от *Гора* известният *печален странник, напразно спомнил…* от *Да се завърнеш…* „Пренесена" от едното в другото стихотворение е и уталожеността на

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

копнежа. Една и съща е аналогията между финала на житейския път и приключилия полуцикъл на денонощието – *мойто слънце своя път измина* намира обратно съответствие в поредицата от *Гора*: *час вечерен – презнощ – денем.* Словесният израз прибягва до едни и същи елементи – *последна твоя пристан и заслона* пряко откликва в *последна радост да изведа, последна скръб да приюти.* Дори фонетичният състав има принос в сходствата – *да се завърнеш* и *свърнал* са еднокоренни и близкозвучащи словни носители на представата за „връщане към началото".

Лирически герой, траектория на житейския път, видения за края, словна и дори звукова близост – налице са достатъчно основания да наречем стихотворението *Гора* символистично съответствие на *Да се завърнеш…* „Завръщане" е мотивът, който Дебеляновата лирика може „да пожелае" или „да откаже" да разработи в символистичен план.

Както бе казано, а и както е известно, познатият финал:

> О, скрити вопли на печален странник,
> напразно спомнил майка и родина!

светкавично и неумолимо отхвърля бляна. Външният свят възстановява правата си чрез болезнено съзнание за невъзвратимост. В *Гора*, обратно, видението е „самодостатъчно", битийно затворено, независимо от житейското си „покритие". Символистичният образ не отразява – а сам налага отраженията си върху предметния свят. Тази творба е срещуположна не само на другия шедьовър, а и на традицията, с която е свързан. Съпоставката между двата текста може да изясни не една от близостите и разликите между романтическата и символистичната творба.

Може да се заключи, че в развитието на Дебелянов земният свят постепенно и окончателно отстъпва пред „отвъдността". Различните й имена и въплъщения (*успокоената Гора, незнаен завет от незнайни скрижали*) не променят същественото в нея – невидима и обсебваща, тя трябва да бъде откривана, дочакана, постигана. Да превърне образа (знака, символа) в път към нейните тайни, да види във фикционалната действителност звено към трансцендентната, най-истинската – на тази цел символистът посвещава много усилия. Романтическите тенденции и символистическите влияния са най-плододосни за тази лирика – тя

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

ги приема, „признава ги" като важащи за нея – и в стремежа си да им откликне разкрива ценни съдържателни ресурси.

„Най-естествено" би било в такъв случай Дебелянов да продължи в същата посока. Запазените откъслечни сведения за творческите му планове („в случай, че остане жив") могат да се тълкуват като изяснен, намерен вече път.

Войната брутално пресича този път, прекратявайки и намеренията, и постиженията. Вместо замислените поеми, последните творби на „рано загиналия поет" са кратки стихотворения, които нямат нищо общо с плановете му. Това обаче не е пречка да се определят като *най-съвършеното, което той остави*[1]. И – най-важно – те не са резултат на сътресение, на вътрешна драма, макар да са се появили върху „остър завой" на поетовото развитие. Напротив – в тях лирическият герой е стабилизирано успокоен, както никога не е бивал.

В шестте последни творби на Димчо Дебелянов навлизат несъмнени изобразителни тенденции, точно посочени географски обекти (Солун, Струма, Удово, Вардар), подробности или белези от фронтовия живот (*бивак, землянки, грохот, победни знамена*). Променена е и функцията на словото – то вече почти не загатва, не намеква, не се стреми „отвъд" – а назовава, посочва, ориентира.

В не едно от тези стихотворения самотата е отхвърлена. *Ний* ***двама с него*** е по-характерна ситуация, при променена вече обстановка (*в схлупената обгорена хижа*). Двамата разговарящи през нощта в землянката са така плътно сближени, че не се разграничават докрай в действията си:

> Той спомни нявгашна любов в Женева,
> аз – своя бурен и отвъргнат полет,
> а после писахме… „мисли за мене"
> … „не спомняй нашата далечна пролет!"

Строфата не държи да уточни „кому от двамата" принадлежи всяко от двете цитирани обръщения. Налице са послания със сдвоен субект и неуточнен получател.

И за разлика от щастливите мигове в стихотворенията отпреди войната, тук лирическият герой не се „издига над света", а се радва *на*

[1] Константинов, *Път…,* с. 441.

BDD-A24292 © 2007 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

поднесеното му от света. Някогашните блянове и поетически видения сега изглеждат „не на мястото си”:

> И как е странно в грохота на тоя вихър лих,
> където всички са един и всеки все пак – сам,
> да си припомниш, да пришъпнеш някой плачещ стих
> от кроткие елегии на Francis Jammes.

Набелязва се нелогично твърдение, което обаче отговаря на истината – че с отклонението от пътя, който някога сам е избрал, Дебелянов намира себе си като поет. Казано на езика на собствената му лирика – той като *всеки в тоя малък свят / бе намерил своя свят изгубен.*

Едно от последните откровения на поета - *Един убит* - може да хвърли повече светлина върху това странно самоизгубване-самонамиране:

> Той не ни е вече враг –
> живите от враговете
> бурна ги вълна помете
> нейде към отсрещний бряг.
> ……..
> Кой е той и де е бил?
> Чий го зов при нас доведе,
> в ден на вихрени победи
> да умре непобедил?
> ……..

Много години след гибелта на Димчо Дебелянов това стихотворение служи за съпоставка с хуманизма на големия български баталист Йордан Йовков: „в него (у Йовков – Б.Г.) не ще намерите ни една злобна, ни една жестока дума, никаква стръвна омраза към врага, а само тържествен, лиричен апотеоз на победата или тъжно-философска и поетична резигнация, която звучи в оня знаменит стих на Дебелянов *Мъртвият не ни е враг*”.

Същото стихотворение обаче е било тълкувано и в противоположен смисъл – пак от възторжен ценител и виден поет – от Атанас Далчев: „Между стихотворенията на Димчо Дебелянов се намира едно, озаглавено *Един убит*; в последните две строфи от него е дадена цялата желязна логика на войната. По-жестоки стихове от тези в

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

българската литература няма и още по-жестоко е, че те са написани от най-човечния ни поет:

Смешна жал, нелепа жал
в грохотно, жестоко време!
Не живот ли да отнеме
той живота свой е дал?

И нима под вражи стяг
готвил е за нас пощада?
Не, той взе, що му се пада,
мъртвият не ни е враг.

… Сигурно тия стихове ще се видят варварски на някой сантиментален и плачлив човеколюбец… Може би и наистина не е трябвало да се напишат…"[1]

Двете изказвания като че правят един и същ пропуск, в срещуположна посока. Първото, абсолютизирайки хуманистичната постановка, сякаш забравя *жестоките стихове.* Второто, обратно, „не забелязва" човешкото във финалните думи, независимо че ги цитира. С разноречивите си внушения творбата „обслужва" и двете едностранчивости. А как самата тя се справя със собственото си разноречие?

Встъпителният стих е като начален вариант на *знаменития:*

Той не ни е вече враг…

За разлика от обобщението във финала, тук е налице друга задача – да се представи конкретна ситуация, позната след всяко сражение, която навежда на човешки въпроси (*Кой е той и де е бил?...).* Такива размисли отдалеч напомнят известните характеристики на Дебеляновия лирически герой като човечен, високонравствен, отзивчив за чуждата мъка. Дори в безжизнените очи на убития той може да съзре *примирена скръб,* да изпита пронизващата горест от вече *ненужни / с кръв напръскани писма*; да се досети и за друга жертва, майчината, може би по-жестока от самата загинала младост. Връх на „невоенното" отношение към доскорошния неприятел е мимолетното съчувствие, че е умрял *непобедил.* Наблюдаващият е „заел мястото

[1] Ат. Далчев, *Димчо Дебелянов*. Във: *Българската критика…*, с. 22-23.

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

му", почувствал е желанието му за победа. Той е забравил за себе си като за враг на мъртвия.

Текстът обаче не е забравил. Правилата на взаимното изтребление отново заявяват за себе си – толкова рязко и изненадващо, колкото властно и неумолимо. Завърнали се в мислите на лирическия герой, те бързо му налагат мерките си, спрямо които естественото състрадание е само *смешна, ... нелепа жал.* Военното време не обръща внимание на определенията си като *грохотно* и *жестоко* - то само показва как лесно може да се саморазправи с човешките реакции.

И тъкмо когато правата и правилата на войната са се върнали като че безвъзвратно, стихът от встъплението зазвучава отново – този път обобщаващо неопровержим. И отнасящ се не за *един*, а за *всеки* убит. Човешкото, антивоенното, алтруистичното могат да заявят за себе си така неотменимо, както и жестокото време, което ги отхвърля. Те може да не се съобразяват с него – точно както и то не ги има предвид.

Най-жестокият стих (*той взе, **що му се пада**...*) непосредствено съседства, в същата фраза, с най-хуманистичния – знаменития. Звучейки сами за себе си, те не се съобразяват един с друг – всеки е в границите на собственото си време. Силата на Дебеляновата творба е не в лековерното пренебрежение спрямо властващото човекоубийство, а в способността на човешкото да намери място за себе си *в условията на* човекоубийство. Сентенционният финал, зазвучал въпреки логиката на войната, отстоява собствената си логика, която го прави *знаменит.*

Финалът на *Един убит* е колкото свързан, толкова и самостоятелен спрямо поетическото цяло. Мощна подемна вълна го освобождава от контекста, превръщайки го в отделно обобщение. Но тази центробежна сила получава първоначалния си тласък единствено от предходния текст, от противоречивите, несъгласувани и все пак равностойни негови внушения. Те осветяват „извътре" финала, умножават смисловата му стойност, без да я „привнасят". Едно от безбройните свидетелства за способността на изкуството да прави открития от известните неща.

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

*
* *

Така в творческото развитие на Димчо Дебелянов се очертават два прехода, противоположни по начина си на протичане. „От романтизъм към символизъм" и „от символизъм към реализъм" – с този отдавнашен понятиен апарат може да се назове единствено важното - пребиваването на поета Димчо Дебелянов поне в три художествени системи (школи, течения, направления), спрямо които той се оказва еднакво „у дома си". „Формите на прехода" – като постепенна еволюция или рязък прелом – го поставят все върху собствена арена, подходяща за високи постижения.

Затова не е изненада, че в самия край, в предсмъртните стихотворения като *Сиротна песен* още веднъж се срязва траекторията на развитието му – с последна отправна точка към нова, пак неочаквана, посока.

Заявява за себе си – без да има време да се разгърне – нов вариант на стария мотив за самотата. Самота „сред другите", нелечима при каквито и да било обстоятелства, защото произтича от самата човешка природа.

За краткия живот, който още предстои на поета, и за тесния текстов терен, предоставен му в последните стихотворения, тази екзистенциална самота[1] все пак успява „да се изкаже". В *Сиротна песен* лирическият герой за пореден път се откъсва от „току що изграденото" си лице, за да потърси успоредици с по-стари свои очертания:

Ала сърце ми не скърби –
приневолен живя сирака
и за утеха може би
смъртта в победа ще дочака.

Познавам своя път нерад,
богатствата ми са у мене,
че аз съм с горести богат
и с радости несподелени.

[1] Св. Игов, *История на българската литература. 1878-1944*, С., 1990, с. 276.

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

Докато в предишните творби близостта с другите е или намерена, или настойчиво търсена, или болезнено липсваща, в *Сиротна песен* търсачески усилия изобщо не се полагат. Лирическият герой е престанал да дири – защото е осъзнал, че няма да намери. Самотата е окончателна изолация, универсален херметизъм, който не обръща внимание и на болката.

Често срещани, емблематични слова на Дебеляновата лирика – *странник, майка, роден бряг, пристан, свой свят* – могат да преминават от една творба в друга, от една поетическа арена на друга, запазвайки лексикалното си съдържание и сменяйки до неузнаваемост контекстуалния си смисъл. А заедно с тях, като причина и знак, се сменят цялостни визии за света – визии с различни корени и дошли от различни посоки.

Доколко тази траектория – оказала се толкова накъсана – е резултат от житейски обстоятелства? Или в нея – отново – се е разкрила самата адаптивна природа на българския художник? Как да се обясни многократното прехвърляне към национални и извъннационални традиции все с представителни постижения за едните и за другите? Как в тази поезия, създадена за непълно десетилетие, намират израз тенденции и от края на XIX, и от началото, а и – авансиращо – от средата на XX век: тенденции несъгласувани в контекста на европейското развитие и все пак намерили начин да съжителстват в едно творчество?

А може би отговорът е в изключване на въпроса? Защото често произнасяното „Какво още би могъл да напише Димчо Дебелянов, ако….” като че не води доникъде – не само поради знайната непредвидимост на всяко изкуство, а и поради подсилената роля на неочакваностите у този поет. Той винаги може да каже повече от всичко, което другите са казали за него.

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)

DIMTCHO DEBELIANOW

Résumé

Dimtcho Débélianov, représentant de la littérature bulgare au début du XX-ème siècle, est peut-être le poète préféré du public national. Tous les événements de sa vie personnelle ont été perçus et analysés de point de vue de son oeuvre.

Le monde réel dans sa poésie est catégoriquement dominé par la vie intérieure de l'héro. La mère, la bien-aimée, la foule; la maison natale, la rue, la ville, la forêt, le champ, même la prison – les personnages et les lieux les plus importants sont liés à la réalité immatérielle. Il n'y a que leur valeur éthique qui reste inchangeable.

C'est pourquoi cette poésie typiquement romantique a évolué vers le symbolisme. Mais juste quand elle a trouvé son essence dans les visions symbolistes, elle s'est transformée totalement. Pendant la Première guerre mondiale (Débélianov périt sans avoir 29 ans), il a créé des textes proprement réalistes qui ont été appréciés comme la meilleure partie de tout ce qu'il a écrit.

Il a traversé par ses transformations trois domaines de l'art européen. Le romantisme, le symbolisme et le réalisme ont coexisté dans ses oeuvres sans diminuer leur harmonie spécifique.

BDD-A24292 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-18 00:49:37 UTC)